

Uvodna riječ

Dugotrajnost postupka: posljedice nerješivog funkcionalnog hendikepa hrvatskog kaznenog pravosuđa

Pravo žrtve na suđenje u razumnom roku i pristup sudu

Poštovano čitateljstvo,

dugotrajnost sudskih postupaka u Hrvatskoj, uključujući i kaznene postupke, promatra se kao konstantna paradigma, koju smo poopćili, normalizirali i s bespomoćnošću internalizirali kao da se radi o neotklonjivom, samorazumljivom i jedinom mogućem funkcioniranju našeg pravosudnog sustava. To je jedini zaključak koji se može izvesti nakon prvog u povijesti hrvatske države (bijelog) štrajka sutkinja i sudaca¹ tijekom dva tjedna u svibnju ove godine, na koji se nastavio gotovo dvomjesečni štrajk pravosudnih službenika u lipnju i srpnju, uzrokovan neprihvatljivo niskim plaćama i gotovo nepodnošljivim uvjetima rada.² Naime, usprkos tome što je općepoznato da je najteži funkcionalni problem hrvatskog pravosuđa dugotrajnost postupaka, koji se može riješiti samo strukturalnim reformama pravosuđa koje mora provesti izvršna i zakonodavna vlast, dogodilo se da je izvršna vlast dopustila paralizu sudova ozbiljno narušavajući uredno funkcioniranje sudbene vlasti³ i time još više povećavajući zaostatke i trajanje postupaka te ugrožavajući pozitivne trendove u smanjenju broja neriješenih predmeta u posljednjim godinama.⁴ Pravo hrvatskih građana na pristup pravosuđu, na suđenje u razumnom roku, pravo na djelotvorni pravni lijek, kao i pozitivna obveza države da štiti temeljna ljudska prava i slobode kroz pravosudni sustav, koji se svi krše dugotrajnošću sudskih postupaka, ni nakon tri desetljeća, s obzirom na pristajanje na gotovo tromjesečni zastoj u radu sudova, evidentno nisu društveno ni politički na dnevnom redu. Stoga ću uvodne riječi u ovom i sljedećem broju Ljetopisa posvetiti upravo sadržaju i recentnom razvoju ovih prava na europskoj i ustavnoj razini, s osvrtom na pojedine zakonodavne i praktične probleme, a u cilju osvještavanja dimenzija kršenja prava hrvatskih građanki i građana nakon što postanu žrtve

¹ Bijeli-strajk-sudaca.pdf, www.vsrh.hr.

² V. Izvješće predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske o stanju sudbene vlasti za 2022., str. 132–133.

³ V. Dopis predsjednika Vrhovnog suda RH predsjedniku Vlade RH u svezi štrajka službenika i namještenika u pravosudnim tijelima, <https://www.vsrh.hr/dopis-predsjednika-vrhovnog-suda-republike-hrvatske-predsjedniku-vlade-republike-hrvatske-u-svezi-strajka-sluzbenika-i-namjestenika-u-pravosudnim-tijelima.aspx>.

⁴ V. Izvješće predsjednika Vrhovnog suda RH o stanju sudbene vlasti za 2022., str. 25 i sl.

kaznenih djela, kao i razmjera štete koja nastupa za pojedince, za vladavinu prava i za proračun Republike Hrvatske.

I. PRAVO NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU (čl. 6. st. 1. KONVENCIJE, čl. 47. POVELJE EU-a I čl. 29. USTAVA RH)

Kršenje prava na suđenje u razumnom roku najteži je strukturalni problem hrvatskog pravosuđa, čiji se negativni učinci prelijevaju ne samo na kršenje drugih ustavnih prava već i na druga područja gospodarskog i društvenog života Republike Hrvatske. Ne radi se samo o percepciji javnosti, utemeljenoj na osobnim iskustvima građana i desetljetnom trajanju medijski eksponiranih sudskih postupaka, već negativnu sliku nepobitno potvrđuju i mnogobrojne presude ESLJP-a protiv Hrvatske, kao i statistički podaci prikupljeni od domaćih i međunarodnih tijela. Primjerice, prosječno trajanje prvostupanjskog kaznenog postupka za koruptivna kaznena djela u 2021. godini bilo je u Hrvatskoj više od 600 dana, dok je to u državama kao što su Belgija i Danska manje od 100 dana (*EU Justice Scoreboard*, slika 23); s time je suglasan podatak iz Izvješća o radu državnih odvjetništava za 2022. godinu da se broj istraga koje USKOK vodi više od 18 mjeseci u posljednje tri godine udvostručio i u 2022. godini iznosi 165 istraga, dok u 2019. i ranije takvih dugotrajnih istraga nije bilo (str. 171); nadalje, Hrvatska ima oko 8000 sudskih postupaka koji se vode 10 godina i više, a alarmantan je podatak da je na Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu broj takvih predmeta u 2022. godini još prije štrajka u sudstvu narastao za 22,22 %⁵ iako kazneni predmeti zahtijevaju veću žurnost od građanskih (*Baggetta v. Italija*, 1987., § 24.).

Da se radi o daleko najčešćoj povredi Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda od strane Republike Hrvatske, na simboličkoj je razini afirmirano kroz činjenicu da je zbog te povrede Hrvatska prvi put prekršila Konvenciju uopće (*Rajak v. Hrvatska* od 28. lipnja 2001.), kao i po prvi put u kaznenopravnom području (*Camasso v. Hrvatska* od 13. siječnja 2005.).

1. Pravo žrtve na suđenje u razumnom roku

Iako se iz izričitog teksta čl. 6. st. 1. Konvencije može zaključiti da se odnosi na optuženika, ESLJP je još prije više od 30 godina u presudi *Moreira de Azevedo v. Portugal* iz 1990. godine žrtvi dodijelio pravo da se poziva na

⁵ Izvješće predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske o stanju sudbene vlasti za 2022. godinu, poglavlje: Rezultati rada sudova u rješavanju starih predmeta koji se vode preko 10 godina za 2022. godinu, str. 78.

procesne garancije u kaznenom postupku radi utvrđivanja građanskih prava i obveza. Pod građanskim pravom žrtve podrazumijeva se zahtjev za naknadu štete postavljen u kaznenom postupku (v. *Tomasi v. Francuska* iz 1992., § 212., *Acquaviva v. Francuska* iz 1995., § 46., 47.) čak i kada oštećenik nije naveo iznos štete (*Ait-Mouhoub v. Francuska* iz 1998., § 44.), ali i kada oštećenik koji sudjeluje u kaznenom postupku nije u njemu postavio takav zahtjev, no rezultat kaznenog postupka važan je za podnošenje zahtjeva za naknadu štete u građanskom postupku (*Hamer v. Francuska* iz 1996., § 77., 78.), odnosno odlučan za stvarno dobivanje naknade štete (*Acquaviva v. Francuska* iz 1995., § 47.). U predmetu *Perez v. Francuska* iz 2004. ESLJP je revidirao svoju raniju judikaturu spustivši kriterije za pružanje konvencijske zaštite oštećenicima u kaznenom postupku u okviru čl. 6. Konvencije. Tom presudom ESLJP je ukinuo pretpostavku da kazneni postupak mora biti “odlučan” za postavljanje zahtjeva za naknadu štete rekavši da sve žrtve, postajući oštećenici u kaznenom postupku (*civil party*), ne samo što pokazuju važnost koju pridaju kaznenoj osudi počinitelja već time ujedno nastoje osigurati i financijsku nadoknadu pretrpljene povrede (*Perez v. Francuska*, § 64.).

2. Nepravilno postupanje nadležnih pravosudnih i upravnih tijela

ESLJP je iznio stajalište da se razumni rok u svakom pojedinom slučaju određuje prema okolnostima konkretnog predmeta, koje zahtijevaju cjelokupnu ocjenu prema kriterijima složenosti predmeta, ponašanja podnositelja/ice zahtjeva, ponašanja nadležnih vlasti te važnosti predmeta postupka za podnositelja/icu (*Olujić v. Hrvatska* od 5. veljače 2009., § 88.).^{6,7} Složenost se odnosi na složenost činjeničnih i pravnih pitanja koja treba riješiti te ovisi o broju kaznenih djela i broju okrivljenika, količini dokaza, odnosno ispitivanju velikog broja svjedoka, postojanju međunarodne dimenzije, potrebnom posebnom stručnom znanju iz izvanpravnog područja i složenosti pravnih pitanja.⁸ Nadalje je relevantno je li za nerazumno trajanje postupka pretežito odgovorno

⁶ V. Harris, O’Boyle i Warbrick: *Law of the European Convention on Human Rights*, peto izdanje, Oxford University Press, 2023, 445.

⁷ O ovoj problematici vidi vrlo dobre diplomske radove: Jozak, Stanko, *Pravo na suđenje u razumnom roku u kaznenom postupku*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022, mentor izv. prof. dr. sc. Marin Bonačić; Kolega, Lara, *Zaštita prava na suđenje u razumnom roku u Republici Hrvatskoj*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021, mentorica prof. dr. sc. Zlata Đurđević.

⁸ V. Vodič kroz članak 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda: *Pravo na pošteno suđenje (kazneni aspekt)*, Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2022, str. 59, § 334. (dalje: Vodič čl. 6.); *Priručnik o europskom pravu u području pristupa pravosuđu*, FRA – Agencija Europske unije za temeljna prava, 2016, Vijeće Europe (www.echr.coe.int/d/handbook_access_justice_hrv), str. 143 (dalje: Priručnik FRA).

državno tijelo, ili su okrivljenik ili žrtva koristili taktike kojima se odugovlači postupak. U kaznenim predmetima puno je stroži pristup odgovornosti države jer okrivljenik nema dužnost suradnje s tijelima progona i suđenja i ne može ga se kritizirati što je u obrani svojih interesa u potpunosti koristio domaće pravne lijekove (Priručnik FRA, str. 145).⁹ Žrtva se treba suzdržati od korištenja taktika kojima se odugovlači postupak te iskoristiti raspoloživa domaća pravna sredstva protiv odugovlačenja postupka. Međutim, bez obzira na moguću neaktivnost žrtve i njezinu namjeru odugovlačenja postupka vlasti nisu oslobođene dužnosti da osiguraju provođenje postupka u razumnom roku. Tijela postupka, državno odvjetništvo i sud, moraju imati na raspolaganju i koristiti procesne mehanizme i sankcije za sprečavanje zlouporaba prava u cilju odugovlačenja postupka.¹⁰ No iz aspekta odgovornosti države za suđenje u razumnom roku ključni je kriterij ponašanje nadležnih tijela.

Glavna pozitivna obveza država koja proizlazi iz čl. 6. st. 1. Konvencije jest da su dužne organizirati svoje pravne sustave tako da sudovi mogu ispuniti svaku pretpostavku iz tog članka, uključujući i jamčenje donošenja pravomoćne odluke u razumnom roku (*Baggetta v. Italija*, 1983. § 23.; *Albe v. Italija*, Europska komisija, 1998., § 23.). To opće načelo primjenjuje se: čak i u kontekstu dalekosežnih reformi pravosudnog sustava i razumljivog kašnjenja koje može iz njih proizlaziti; u pravilu bez obzira na veliko radno opterećenje; u slučaju odgode zbog izostanka svjedoka, suoptuženika i zastupnika; ni uzastopne promjene suca „ne mogu državu osloboditi krivnje jer je ona dužna osigurati pravilnu organizaciju izvršavanja pravde”; država je odgovorna za sva državna tijela – ne samo za sudove (Vodič čl. 6., § 339., 341.; Priručnik FRA, str. 145). Poduzimanje sanacijskih mjera u cilju ubrzanja postupka ili izricanje stegovnih mjera prema nadležnom tijelu može otkloniti odgovornost države, a u slučaju izostanka stegovnih mjera utvrđuje se odgovornost države (*B. v. Austrija*, 1990., § 48.–55., Vodič čl. 6., str. 60).

ESLJP je u svojoj praksi utvrdio postojanje dviju glavnih vrsta razloga vezanih uz postupanje državnih tijela koji se uzimaju negativno za državu i na temelju kojih se utvrđuje povreda pozitivne obveze provođenja suđenja u razumnom roku. To su: a) neopravdana ili nepravilna aktivnost sudova ili dr-

⁹ Neki primjeri ponašanja okrivljenika koji bi mogli utjecati na nerazumno vođenje postupka jesu opetovano korištenje zahtjeva za izuzeće, promjene branitelja, neprisustvovanje ročištima, bijeg, podnošenje velikog broja podnesaka, štrajk glada. Usprkos takvim ponašanjima ništa od tog nije značajno ako ne predstavlja zlouporabu prava. V. Krapac, D., Trajanje kaznenog postupka i pravo na kazneno suđenje u razumnom roku, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 63, br. 1, 2013, str. 35; Radobuljac, S., Učinkovitost zahtjeva za suđenje u razumnom roku u kaznenom postupku u stadiju rasprave, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, vol. 9, br. 1, 2020, str. 17 i 19.

¹⁰ O tome v. Radobuljac, *ibid.*

žavnog odvjetništva („ping-pong“ ili „jo-jo“ praksa), b) neaktivnost sudova ili državnog odvjetništva.¹¹

3. Neopravdana ili nepravilna aktivnost sudova ili državnog odvjetništva („ping-pong“ ili „jo-jo“ praksa)

Neopravdana ili nepravilna aktivnost sudova ili državnog odvjetništva odnosi se na neopravdano kretanje predmeta od jednog do drugog državnog tijela zbog pogrešaka u rješavanju činjeničnih i pravnih pitanja. Najčešće takva vrsta povrede nastaje zbog višekratnog ukidanja nepravomoćnih ili pravomoćnih presuda, međutim, može nastati i zbog višekratnog vraćanja predmeta u istragu (*Atanasova v. Bugarska*, 2008., § 55.) ili zbog spora oko nadležnosti između tužiteljstva i suda (*Simonavičius v. Litva*), apelacionog i nižeg suda (*Gheorghe v. Rumunjska*)¹² ili višeg i nižeg tužiteljstva.

Deveta novela ZKP-a uvođenjem zabrane dvostrukog ukidanja prvostupanjske presude upozorila je da ESLJP višekratno ukidanje presuda razmatra kao sustavni nedostatak pravosudnog sustava zbog ugrožavanja prava na suđenje u razumnom roku.¹³ Ponavljanje vraćanja predmeta na ponovno ispitivanje kao rezultat pogrešaka nižih sudova unutar jednog postupka može otkriti ozbiljne nedostatke u sudskom sustavu (*Mamič v. Slovenija* br. 2, presuda od 27. 7. 2006., § 35.). Ekstreman primjer sudske prakse odugovlačenja kaznenog postupka koji se vodi više od 28 godina za kazneno djelo zlouporebe položaja i ovlaštenja i u kojem je pet puta došlo do ukidanja prvostupanjskih presuda Ustavni je sud osudio u odluci br. U-III A-1731/2021 od 28. travnja 2022.

4. Sukob nadležnosti između državnih odvjetništava kao neformalna „ping-pong“ praksa

Do povrede može doći i u slučaju odugovlačenja zbog „ping-pong“ prakse u radu državnih odvjetništava u slučaju negativnog sukoba nadležnosti, kada oba državna odvjetništva, više i niže, odbijaju uspostavljanje svoje nadležno-

¹¹ Gorjanc, V., Prelević, T., Pravo na suđenje u razumnom roku – Zbirka izabраниh presuda Europskog suda za ljudska prava u slučajevima protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Slovenije i Srbije, Sarajevo, 2009, str. 29.

¹² Dikov, G., Vitkauskas D., Zaštita prava na pravično suđenje prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, Drugo izdanje, Strasbourg, 2018, str. 123.

¹³ Burić, Z., Deveta novela Zakona o kaznenom postupku – moderno pravosuđe spremno za buduće izazove?, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 29, broj 2/2022, str. 311–342, 303, 333-334.

sti tvrdeći da nisu nadležna. ZKP, kao ni drugi zakoni ili podzakonski akti, ne propisuje poseban postupak za rješavanje sukoba nadležnosti državnih odvjetništava, već se prema izričitoj zakonskoj odredbi primjenjuje postupak za rješavanje sukoba sudske nadležnosti. Prema čl. 34. st. 1. ZKP-a stvarna i mjesna nadležnost državnog odvjetništva određuje se prema odredbama zakona kojima se utvrđuje nadležnost sudova pred kojima izvršavaju svoje ovlasti, što onda uključuje i primjenu odredaba o prenošenju i sukobu nadležnosti (čl. 34. st. 1. i čl. 39. st. 3. ZKP-a u vezi s čl. 30. st. 1. ZKP-a). To znači da je državno odvjetništvo, sukladno čl. 29. st. 1. ZKP-a, dužno paziti na svoju stvarnu i mjesnu nadležnost te čim ustanovi da nije nadležno, proglasiti se nenadležnim, a nakon pravomoćnosti rješenja dostaviti predmet nadležnom državnom odvjetništvu. Međutim, sukladno čl. 30. st. 1. ZKP-a, ako općinsko ili županijsko državno odvjetništvo kojem je predmet ustupljen kao nadležnom smatra da je nadležno državno odvjetništvo koje mu je predmet ustupilo, više ne može dostavljati predmet tom državnom odvjetništvu, već mora pokrenuti postupak za rješavanje sukoba nadležnosti. Prema jasnoj odredbi čl. 39. st. 3. ZKP-a: „Sukob nadležnosti između državnih odvjetnika rješava zajednički neposredno viši državni odvjetnik.“ To znači da je za sukob nadležnosti između, primjerice, županijskog i općinskog državnog odvjetništva nadležno Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, koje mora riješiti pitanje nadležnosti nakon prvog ustupanja predmeta.

Međutim, državna odvjetništva ne slijede uvijek ZKP, kako je i navedeno u Priručniku za rad državnih odvjetnika iz 2011. godine, koji je još uvijek u primjeni iako je s obzirom na zakonodavne izmjene i elektronički sustav praćenja predmeta zastario. S obzirom na nepostojanje podzakonskih propisa i drugih uputa vezanih za sukob nadležnosti državnih odvjetništava može se zaključiti da je postupanje ostalo isto iako je tehnološki osuvremenjeno. Priručnik navodi da državna odvjetništva „[v]ećinom vraćaju predmet natrag državnom odvjetništvu koje im ga je ustupilo široko obrazlažući zbog čega smatraju da oni nisu nadležni, tako da ponekad predmet i više puta ide iz odvjetništva u odvjetništvo čime se gubi puno vremena, a u kojem je predmet mogao biti riješen (str. 48–49)“, što upravo dovodi do opisane „ping-pong“ prakse. U Priručniku se izričito navodi obveza poštivanja ZKP-a te žurnog postupanja kroz pokušaj rješavanja pitanja nadležnosti telefonom, a ako nije prethodno ostvaren kontakt, već je jednostavno predmet ustupljen, radi se o žurnom slučaju u kojem „to drugo državno odvjetništvo (Ured) nema pravo vraćati predmet, već je *dužno odmah izazvati sukob nadležnosti* uz poduzimanje onih radnji koje ne trpe odgodu. Svako drugo postupanje može imati velike posljedice za postupak i dužni smo takvo postupanje izbjegavati.“¹⁴

¹⁴ Novosel, D. (ur.), Priručnik za rad državnih odvjetnika, drugo izdanje, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, 2011, str. 48–49.

Osim toga, sam postupak rješavanja sukoba nadležnosti rješava o ključnom prethodnom pitanju procesne ili formalne naravi, čije provođenje samo po sebi produljuje postupak, a u njemu se ne rješava glavno pitanje postupka. Zbog toga takav postupak, iako nisu propisani zakonski rokovi, treba provesti žurno i posebno treba paziti da zbog njega ne dođe do odugovlačenja postupka. Kako je prethodno navedeno, analogno obvezi žurnog postupanja nakon ukidanja presude, ista obveza postoji i nakon prve, a osobito nakon druge odluke tijela, državnog odvjetništva ili suda o nenadležnosti.

Posebna povreda u slučaju suprotnog postupanja sastoji se u tome što je državno odvjetništvo tijelo kaznenog progona koje vodi državnoodvjetničko istraživanje ili istragu i dužno je poduzimati svaku radnju u kaznenom postupku sukladno zakonu, a osobito radnje koje se tiču temeljnih ljudskih prava, kao što je određivanje stvarno nadležnog suda te zaštita prava koja su ugrožena ili oduzeta kaznenim djelom zbog kojeg se vodi postupak.

Naime, postupak za rješavanje sukoba nadležnosti ima svoj smisao ne samo u tome da bi više tijelo ispravno odredilo stvarno nadležno državno odvjetništvo koje pokreće postupak pred stvarno nadležnim sudom, što je jedno od jamstava pravičnog postupka iz čl. 6. st. 1. Konvencije, već i da bi se žurno razriješio negativan sukob nadležnosti i spriječila situacija da državna odvjetništva višekratno odbijaju ustanoviti svoju nadležnost i neograničeno ustupaju predmet drugom tijelu tvrdeći da nisu nadležna.

5. Neaktivnost sudova i državnih odvjetništava

Drugi temeljni razlog zbog kojeg dolazi do povrede suđenja u razumnom roku jesu duža razdoblja neaktivnosti u radu sudova ili državnih odvjetništava. Najčešći uzroci odgoda i kašnjenja koji se pojavljuju u kaznenim predmetima pred Europskim sudom jesu: strukturalni problemi koji se odnose na organizaciju državnog odvjetništva, razdoblja u istražnoj fazi postupka u kojima nije došlo ni do kakva napretka, duga razdoblja prije ili između rasprava, pitanje spajanja kaznenih predmeta, nemogućnost osiguravanja prisutnosti svjedoka, prelijevajući efekti kašnjenja u kaznenim predmetima na građanske, problemi tužiteljstva u pronalaženju dokaza.¹⁵ Odgovornost se može izbjeći ako postoje objektivni razlozi¹⁶ koji su sprečavali tijela da ispune svoje obveze te ako su

¹⁵ Clavez F., Regis N., Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights, CEPEJ, 2018, str. 5.

¹⁶ Krapac dijeli razloge predugog vođenja kaznenog postupka na objektivne, subjektivne te objektivno-subjektivne. Krapac, D., Trajanje kaznenog postupka i pravo na kazneno suđenje u razumnom roku, Zbornik PFZ, 63, (1) 5–70 (2013), 17–18.

poduzete sanacijske mjere, uz potrebnu žurnost za rješavanje takve situacije.¹⁷ Neaktivnost se može javiti u bilo kojem stadiju kaznenog postupka. Primjeric, Krapac navodi: „izvidi ili istraga su se vodili površno i sporo, nije na vrijeme obavljeno vještačenje, upravljanje raspravom je bilo neorganizirano tako da je bilo više uzastopnih odgoda zbog zamjene članova vijeća, čitanja ili pribavljanja isprava, sastavljanja zapisnika, izrada pisane presude je trajala predugo“.¹⁸ Ustavni sud RH donio je u posljednjim godinama niz presuda u kojima je utvrdio povredu prava na pravični postupak zbog neaktivnosti tijela u kaznenom postupku, u pravilu kaznenih sudova, kao npr. u odlukama U-III-3447-2021 iz 2022. i U-III-872-2022.

Razumni rok trajanja postupka ocjenjuje se u svjetlu specifičnih okolnosti svakog pojedinog predmeta, u koje se ubrajaju i zakonski rokovi za poduzimanje radnji ili trajanje stadija postupka. Pri tome prekoračenje rokova u unutrašnjem pravu ne mora nužno značiti i kršenje Konvencije¹⁹ jer ESLJP u cijelosti autonomno ocjenjuje sukladnost dužine procesnih radnji s čl. 6. Konvencije. No propisani zakonski rokovi za poduzimanje radnji, a osobito nastupanje zastare kao najekstremnije kršenje prava na suđenje u razumnom roku u kaznenom postupku, relevantni su za procjenu postojanja povrede.

Međutim, višestruko prekoračenje zakonskih rokova, i kada su oni instrukтивne naravi, u cijelosti poništava svrhu, smisao i ciljeve prethodno postavljenih pravila, primjeric o roku od šest mjeseci za provođenje istraživanja i odlučivanje o kaznenoj prijavi. Prekoračenje rokova više puta bez opravdanog razloga, a osobito u slučaju zastare, i bez stegovne odgovornosti za odgovorne osobe pokazuje da postavljeni rok nema nikakvo praktično pravno značenje.

II. PRAVO NA PRISTUP SUDU (čl. 6. st. 1. KONVENCIJE, čl. 47. POVELJE EU-a I čl. 29. USTAVA RH)

Dugotrajnost kaznenog postupka može uzrokovati povredu još jednog žrtvina prava iz čl. 6. st. 1. Konvencije – prava na pristup sudu. Taj element prava na pravično suđenje ESLJP utvrđuje odvojeno od prava na suđenje u razumnom roku jer smatra da se trajanje postupka samo po sebi ne odnosi na

¹⁷ V. Vodič kroz članak 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda: Pravo na pošteno suđenje (kazneni aspekt), Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2022, str. 60, § 340.

¹⁸ Krapac, D., Trajanje kaznenog postupka i pravo na kazneno suđenje u razumnom roku, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 63, br. 1, 2013, str. 36.

¹⁹ "Za razliku od mnogih domaćih sistema, u praksi ESLJP ne postoje utvrđeni rokovi ni za jedan određeni tip postupka, već se svaka situacija razmatra zasebno u svakom pojedinačnom predmetu." Dikov, G., Vitkauskas D., Zaštita prava na pravično suđenje prema Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, Drugo izdanje, Strasbourg, 2018, str. 119.

pravo na pristup sudu (*Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal* iz 1996., § 64.; *Buonfardieci v. Italija* iz 2007., § 20.). Pri tome pravo na pristup kaznenom sudu u okviru čl. 6. Konvencije žrtvi kaznenog djela ne jamči pravo na kazneni progon ili osudu trećih osoba u kaznenom postupku (*Perez v. Francuska*, 2004., § 70., *Atanasova v. Bugarska*, 2008., § 35.). Pravo na kazneni progon i osudu jamči se kao pozitivna obveza države da provede učinkovitu kaznenu istragu u slučaju povrede čl. 2., čl. 3. i čl. 8. Konvencije, ili kao pozitivna obveza zaštite drugih prava kada su kaznenopravni mehanizmi propisani domaćim pravom (npr. čl. 1. Protokola br. 1).²⁰ Pravo na pristup sudu oštećenice iz čl. 6. st. 1. Konvencije u kaznenom postupku stoga nije vezano uz kazneni progon i osudu počinitelja, već uz rješavanje njezina imovinskopravnog zahtjeva.

To je ESLJP utvrdio u presudi *Atanasova v. Bugarska*, 2. listopada 2008., u kojoj građansku tužbu tužiteljice nije bilo moguće ispitati jer je kazneni postupak obustavljen zbog zastare. Tužiteljica je iskoristila mogućnost koju joj je pružalo domaće pravo da se pridruži kaznenom postupku kao građanska stranka i da zatraži naknadu štete prouzročene kaznenim djelom čija je bila žrtva. Stoga je imala legitimna očekivanja da će sudovi odlučiti o njezinu zahtjevu za naknadu štete, bilo povoljno bilo nepovoljno (§ 45.). Samo je kašnjenje s kojim su tijela progona obrađivala spis u konačnici dovelo do zastare povrede, a samim time i do nemogućnosti podnositeljice da se o njezinu zahtjevu za naknadu štete odluči u okviru kaznenog postupka (§ 45.). ESLJP je istaknuo da, kada domaći pravni poredak nudi pravni lijek, kao što je podnošenje tužbe oštećenici u postupku, država ima obvezu osigurati da ona uživa temeljna jamstva iz čl. 6. Konvencije. Ne može se zahtijevati da oštećenica čeka sa svojim zahtjevom dok kazneni progon protiv počinitelja kaznenog djela čija je žrtva krivnjom pravosudnih tijela ne zastari i da tek onda podnese novu tužbu za naknadu štete građanskom sudu.²¹ Sud je posebno primijetio da bi pokretanje takva postupka podrazumijevalo potrebu ponovnog prikupljanja dokaza, što bi tada bila dužnost oštećenice, te bi se utvrđivanje moguće odgovornosti počinitelja kaznenog djela nakon toliko vremena moglo pokazati iznimno teškim (§ 46.).

Dakle, pravo na pristup sudu u pravilu će biti povrijeđeno kada kazneni sud ne ispita imovinskopravni zahtjev oštećenice iz razloga obustavljanja kaznenog postupka zbog zastare. Pri tome nije relevantno što je kazneni sud, odbijajući ispitati i odlučiti o imovinskopravnom zahtjevu, postupio sukladno domaćem pravu, odnosno sukladno Zakonu o kaznenom postupku, u kojem se, kao i u hrvatskom ZKP-u, izričito navodi da sud neće ispitati imovinskopravni zahtjev u slučaju obustave kaznenog postupka, već će oštećenicu uputiti u

²⁰ O pozitivnoj obvezi zaštite prava vlasništva kroz kazneni postupak Uvodna riječ u HLJKZP br. 2, 2023.

²¹ Isto u presudi *Boris Sojanovski v. Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija* od 6. kolovoza 2010., § 56.

parnicu (*Atanasova v. Bugarska*, §§ 39., 40.). Također, za procjenu povrede prava na pristup sudu iz čl. 6. st. 1. nije relevantno što je obustava kaznenog postupka ostavila netaknutu građanskopravnu tužbu oštećenice, koja je imala pravo podnijeti tužbu građanskim sudovima (§ 40.).²² Za povredu su relevantni razlozi nastupanja zastare, pa će ona nastati ako je do obustave kaznenog postupka i nerazmatranja građanske tužbe uslijed zastare došlo zbog okolnosti koje se mogu pripisati pravosudnim tijelima, posebno zbog prekomjernih kašnjenja u tijeku postupka ili odgoda zbog proceduralnih nepravilnosti ili duljeg razdoblja bez ikakvih aktivnosti vlasti (*Atanasova v. Bugarska*, § 44., i dalje u njoj navedene presude *Anagnostopoulos v. Grčka*, 3. travnja 2003., § 31.–32.; *Gusis v. Grčka*, 29. ožujka 2007., §§ 34.–35.).

Naš Ustavni sud također je istaknuo da bi bilo nezamislivo da se u pravnom poretku utemeljenom na vladavini prava priznaju postupovna jamstva u postupku koji je u tijeku, a da se pritom ne štiti ono što u osnovi omogućuje korištenje tim jamstvima, a to je pristup sudu, koji ne uključuje samo pravo pokrenuti postupak već i pravo na „rješavanje“ spora od strane suda (br. U-III-Bi-539/2021 od 8. prosinca 2022.). Stoga navedena stajališta visokih sudova znače da u okviru hrvatskog kaznenog postupka oštećenik ima konkretno i učinkovito pravo na pristup sudu radi ostvarivanja svojeg imovinskopravnog zahtjeva te da se u slučaju zastare kaznenog progona zbog okolnosti koje se mogu pripisati pravosudnim tijelima to pravo ne može kompenzirati njegovim pravom da ponovno na vlastitu inicijativu kao privatni tužitelj ostvari naknadu štete u građanskom postupku.

Apel za rješavanje gorućeg problema dugotrajnosti sudskih postupaka nastavit će se u uvodniku broja 2 Ljetopisa iz ove godine prikazom kršenja prava na djelotvorni pravni lijek, kao i pozitivnih obveza države da kroz kazneno pravosuđe zaštiti temeljna ljudska prava i slobode žrtava kaznenih djela.

----- o -----

Ovogodišnji prvi broj Ljetopisa nudi čitateljima bogati izbor članaka filozofske, kriminološke, kaznenopravne, kaznenoprocesnopravne i povijesnopravne tematike, u kojima se ogleda raznovrsnost, teorijska dubina, interdisciplinarnost te društvena aktualnost kaznenopravnog područja u Hrvatskoj, kao i stvaranje kvalitetne literature iz pera stručnjaka iz prakse i iz znanosti. I u ovom broju uspjeli smo popuniti naše četiri rubrike s dva izvorna znanstvena rada, pet preglednih znanstvenih radova, sudskom praksom i dva prikaza. Časopis

²² V. McBride, Jeremy, The Case Law of The European Court of Human Rights on Victims' Rights In Criminal Proceedings, European Union – Council of Europe joint project “Application of the European Convention on Human Rights and harmonisation of national legislation and judicial practice in line with European standards in Georgia”, § 67.

otvara rad renomirane filozofkinje *Maje Proface* o aktualno najprominentnijoj i najtežoj društvenoj temi – rodno uvjetovanom nasilju u kontekstu prisutnosti rodnih predrasuda u kaznenim sudnicama pri odmjeravanju kazni te zakonskoj regulaciji prostitucije. Rad kritički progovara o pravnim realitetima koji nisu vidljivi kroz filtre pravničkih naočala, doprinosi osvještavanju rodnih uloga, što je ključni pojam za borbu protiv nasilja nad ženama, te poziva na interdisciplinarno obrazovanje pravnicima i pravnicima, koje će im omogućiti uklanjanje kulturnih inhibicija i logičku „emancipaciju“ od stereotipnog kulturno uvjetovanog tumačenja prava. *Sunčana Roksandić, Kornelija Ivanušić i Krešimir Mamić* obradili su vrlo originalnu i aktualnu, a u kaznenopravnoj literaturi zanemarenu temu kaznene regulacije kriptovaluta u slučajevima kada ih koriste počinitelji kaznenih djela, a nužno je hitno primijeniti kaznenoprocenjske mjere privremenog zamrzavanja i oduzimanja u cilju onemogućavanja prikrivanja i zadržavanja protuzakonito stečene imovinske koristi. Tema je značajna za kazneno pravo iz aspekta sprečavanja pranja novca, suzbijanja financiranja terorizma, zaštite potrošača i očuvanja integriteta financijskih sustava, a obrađena je fenomenološki, teorijski, normativno, kroz studiju slučaja te preporukama za zakonodavnu regulaciju, njezino tumačenje i suradnju svih nadležnih tijela. *Iva Parenta* uhvatila se u koštac s jednim od tvrdih oraha kaznenog procesnog prava, pravilom *dubio pro reo*, analizirajući ga kroz niz važnih teorijskih pitanja i odnosa s drugim kaznenoprocenjskim institutima, kao što su načelo slobodne ocjene dokaza, teret dokazivanja, pretpostavka nedužnosti i pravo na obrazloženu odluku, kao i kroz sporna pitanja njegove primjene u sudskoj praksi. Time je ispunila desetljetnu prazninu u kaznenoprocenjskoj literaturi, koja se zbog diverzifikacije i ekspanzije kaznenoprocenjske problematike i pod pritiskom zahtjeva za praćenje europske i međunarodne regulative i prakse sve rjeđe bavi doktrinarnim kaznenoprocenjskim pitanjima. *Nikša Vojvoda* u svojem radu o teoriji „jezgre“ i „periferije“ kaznenog prava razvijenoj u judikaturi ESLJP-a analizira sadržaj, klasifikaciju i konzistentnost kriterija koje je taj Sud razvio za svrstavanje kaznenih odnosno prekršajnih djela pod jamstva čl. 6. Konvencije u razdoblju prije i nakon presude *Jussila v. Finska*. Uz znanstveni pristup, koji se očituje kroz kvalitetnu teorijsku i jurisprudencijsku analizu, autor je dao i autonomni kritički osvrt upozoravajući i na nedostatak koherentnosti uspostavljenih kriterija ocjene pripada li predmet u jezgru kaznenog prava, s ključnom konsekvencijom uživanja procesnih jamstava pravičnog postupka. Vrlo zanimljiv kriminološki rad napisao je *Leon Kovačić* na temu egzogenih kriminoloških obilježja gospodarskog kriminaliteta tijekom pretvorbe i privatizacije u Republici Hrvatskoj u razdoblju tranzicije devedesetih godina prošlog stoljeća. Autor kroz prizmu kriminoloških teorija ekstrahira obilježja kaznenih djela, počinitelja i oštećenika, a sve u kontekstu društvenih, političkih i gospodarskih prilika koje su tada postojale, a koje prezentira i kroz analizu izabranih primjera iz sudske prakse, kao i statističke podatke. Iz rada

se mogu izvući zaključci i o kaznenopravnoj regresiji uvjetovanoj nedostatkom političke volje za progon tranzicijskog kriminaliteta. Analizom kaznenog djela protupravne naplate bavi se rad *Dinka Ljubića*, također iz aspekta društvenih prilika u posljednja tri desetljeća, kriminoloških obilježja, normativnog razvoja kroz tri kaznena zakona koja su vrijedila u tom razdoblju, građanskopravnog aspekta opisujući institute cesije te ništetnosti i pobojnosti, te kaznenopravnog aspekta doktrinarno analizirajući sve elemente kaznenog djela. Značajno mjesto u sadržaju časopisa zauzima povijesnopravna problematika, kojoj je posvećena i posebna rubrika „Iz kaznenopravne povijesti“, a koju redovito popunjavamo u prvom godišnjem broju Ljetopisa. Uspjeli smo to i ove godine radom profesora emeritusa *Mirjana Damaške*, koji je član međunarodnog uredništva Ljetopisa te u njemu redovito objavljuje svoje radove poklanjajući svoje pravno znanje, razmišljanja i ostvarenja hrvatskoj kaznenopravnoj zajednici. I ovaj put dao je svoju suglasnost za objavu u Ljetopisu uvodne studije „Tijek postupka protiv Zrinskog i Frankopana“ iz njegove ovogodišnje knjige „Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana – dokumenti“ u izdanju Školske knjige, koju objavljujemo uz jednoglasnu suglasnost članica i članova uredništva Ljetopisa. Uredništvo se pri tome rukovalo okolnošću da objava uvodne studije u mediju kao što je Ljetopis s jedne strane umnogome doprinosi promoviranju same knjige među publikom kojoj su dokumenti objavljeni u njoj namijenjeni, a s druge strane znanstvena vrijednost i značaj radova profesora *Damaške* zasigurno podižu ugled, čitanost i izvrsnost našeg časopisa. Rubriku sudske prakse u ovom je broju napisala *Sanja Jovanović Karajić* analizirajući recentnu presudu *J. I. v. Hrvatska* iz 2022., u kojoj je ESLJP utvrdio kršenje učinkovite istrage tvrdnji silovanja. Nakon čitanja normativne analize pozivam čitateljstvo da presudu i analizu pročita skidajući kulturološke filtre opisane u prvom članku ovog broja Ljetopisa. Detaljan osvrt na prošlogodišnje opatijsko savjetovanje izdavača ovog časopisa napisala je *Darija Željko*, a detaljan prikaz konferencije o procesnim pravima okrivljenika u prekršajnom postupku *Nikša Vojvoda*.

Svima koji su radili na ovom broju Ljetopisa zahvaljujem u ime uredništva, a čitateljstvu želim intelektualni užitek u edukaciji kroz vrsne radove koji su pred vama.

Glavna urednica

Prof. dr. sc. Zlata Đurđević